

молиявий натижаларда ҳам ўз аксини топган. Барча ички ва ташқи манфаатдор томонлар қаторида инвесторлар манфаатдорлиги юқори ўринга қўйилганлиги инвестицион жозибадорликни ҳам юқори суръатларда оширган.

Казахтелеком акциядорлик жамияти акцияларининг фонд бозорида номинал қийматга нисабатан 35-40 барабар юқори нархда сотилаётганлиги оддий акциялар воситасида янги лойиҳаларни замонавий технологиялар воситасида арзон молиялаштириш имкониятини бермоқда. Дивиденд тўловларига етарлича эътибор қаратилмаётганлиги боис Ўзбектелеком акциядорлик компанияси бозор капиталлашуви пастлигича қолмоқда.

СУВЕРЕН ФАРОВОНЛИК ЖАМҒАРМАЛАРИНИНГ ИНВЕСТИЦИОН САЛОҲИЯТИ

***Исаджанов Абдували Абдурахимович,**
Ўзбекистон халқаро исломшунослик академияси, и.ф.д., профессор*

Оҳирги йилларда Суверен фаровонлик жамғармалари (Sovereign Wealth Funds – SWF) глобал ноаниқлик шароитида, барқарорликни таъминлаш борасида хавф-хатарни камайтиришга қаратилган стратегияларни қабул қилмоқда. Айтиш керакки, уларни тўплаган тўғридан-тўғри инвестицияларнинг умумий ҳажми 72,1 миллиард АҚШ долларга етди⁸⁰. Иқлим ўзгаришига мослашиш SWF фаолиятида марказий ўринни эгаллайди: бу соҳага 11 миллиард доллар сармоя киритилди, бу эса иқлим барқарорлигини таъминлашга катта эътибор берилаётганидан далолат беради.

Рақамли инфратузилма ушбу инвесторлар учун муҳим аҳамият касб этмоқда: 53 та битимда 9,4 миллиард АҚШ доллар, жумладан, маълумотларни қайта ишлаш ва телекоммуникация марказларига 5,4 миллиард АҚШ доллар сармоя киритилди. Ушбу стратегик қайта қуриш Суверен фаровонлик жамғармаларнинг барқарор ривожланиш тамойилларини мустаҳкамлашга бўлган қатъиятини акс эттиради.

Энергия хавфсизлигини, углерод нейтраллигини, саноат рақобатбардошлигини ва инфратузилма барқарорлигини таъминлаш учун узоқ муддатга мўлжалланган инвестициялар зарур. Ушбу вазиятда Суверен фаровонлик жамғармалари катта ҳажмли ва узоқ муддатга мўлжалланган инвестицияга эга институционал инвесторлар сифатида фаолиятини амалга оширмоқда ва, мисол учун, иқлим ўзгаришига мослашишда, атроф-муҳитни муҳофаза қилишда, муқобил энергия тизимини ривожлантиришда муҳим молиявий омил сифатида намоён бўлмоқда.

⁸⁰ Steering a Steady Course: Sovereign Wealth Funds in a Turbulent Era. IFSWF Annual Review 2024. https://ifswfreview.org/?utm_source=chatgpt.com

Бу борада, Форс кўрфази ҳамкорлик кенгаши (GCC) мамлакатлари ўз миллий ривожланиш стратегиялари ва глобал декарбонизация мақсадларига мувофиқ иқтисодиётларини такомиллаштириш бўйича ислохотларни амалга оширмоқда, экспорт ва даромад йўналишлари бўйича фаол равишда диверсификация қилмоқдалар⁸¹.

Шу нуқтаи назардан, минтақанинг катта миқдордаги SWFлар мамлакатларнинг барқарор ривожланиш доирасида етакчи роль ўйнаши мумкин. GCCга аъзо мамлакатлар дунёдаги энг йирик SWFларга эга бўлиб, уларнинг энг йирик GCC SWFлар биргаликда 4 трлн.АҚШ доллардан ортиқ активларни бошқаради⁸². Ушбу жамғармалар узоқ муддатли иқтисодий барқарорликни таъминлаш, авлодлараро тенгликни рағбатлантириш ва углеводород нархларининг ўзгарувчанлиги хавфини камайтириш учун дастлаб ташкил этилган.

Бошқарув остидаги активлар Яқин Шарқ ва Шимолий Африка мамлакатларининг суверен фаровонлик фондларининг (МЕНА SWF) бошқариладиган активлари 2020 йилдан бери 59% га ошди, 2022 ва 2023 йилларда нефть нархининг ошиши Яқин Шарқ мамлакатларининг давлат молиясини сезиларли даражада яхшиланишига сабаб бўлди.

Яқин Шарқ ва Шимолий Африка мамлакатларининг етакчи еттита SWF миллий ЯИМга нисбатан 2024 йил давомида энг юқори даражага етди. Масалан, SWF лардан бирининг 2024 йилда Бошқарув остидаги активлари Қувайтнинг номинал ялпи ички маҳсулотидан беш баравар кўп эди.

Форс кўрфази ҳамкорлик кенгаши (GCC) мамлакатлари ўз миллий ривожланиш стратегиялари ва глобал декарбонизация мақсадларига мувофиқ ўз иқтисодиётларини ишлаб чиқариш, экспорт ва даромад йўналишлари бўйича фаол равишда диверсификация қилмоқдалар.

Сўнгги пайтларда SWFлар мамлакат ичкарисида ва ташқарисида стратегик тармоқлар ва лойиҳаларни мақсадли йўналтириш бўйича янада фаол инвестиция позициясини эгалладилар. Бу ўзгаришлар SWFларни миллий саноат стратегияларига мослаштириш бўйича кенг кўламли саъй-ҳаракатларни акс эттиради.

SWFлар қўшма корхоналар, стратегик иттифоқлар ва технологияларни трансферт, замонавий инновацион технологияларни ва билимларни тарқатиш, ҳамда саноатдаги бир-бирини тўлдиришни рағбатлантирувчи ташаббусларни тобора кучайтирмоқда.

SWFлар энергетикага ўтишда инвестиция имкониятларини излашда давом этмоқда, аммо улар узоқ муддатли инвестиция имкониятларидан тобора кўпроқ фойдаланиб, карбонсизланишнинг дастлабки босқичлари

⁸¹ Yevgeniya Korniyenko and Weining Xin. Gulf Cooperation Council Diversification: The Role of Foreign Investments and Sovereign Wealth Funds. IMF. <https://www.imf.org/-/media/files/publications/wp/2025/english/wpiea2025174-source-pdf.pdf>

⁸² How MENA Sovereign Wealth Funds (SWFs) are using investment strategies to future proof their economies. May 2025. <https://www.ey.com/content/dam/ey-unified-site/ey-com/en-ae/insights/wealth-asset-management/documents/ey-mena-swf-report-2024-05-2025.pdf>

технологиялари ва ривожланаётган инфратузилма ечимларини - саноат, технология ва энергетикага ўтишнинг ўзаро боғлиқлигини кўриб чиқмоқдалар⁸³.

Суверен инвестиция воситалари (Sovereign Investment Vehicles - SIVs) таркибидаги SWFлар етакчи ўринни эгаллайди, ўзининг йирик активлари ва стратегик, узоқ муддатли йўналиши туфайли тобора глобал инвесторларга айланиб бормоқда. Бошқарув остидаги SWFнинг активлари сўнгги ўн йил ичида сезиларли даражада ўсиб, 2014 йилдаги 6,7 триллион АҚШ доллардан 2023 йилда 12,7 триллион АҚШ долларгача етди ва активларининг ўсиши йилига ўртача 7 фоизга ошди⁸⁴.

2023 йилда SWFлар "яшил" активларга (жумладан, қайта тикланадиган энергия ва аккумуляторларни сақлаш ёки электр транспорт воситалари) 26,1 миллиард АҚШ доллар сармоя киритди.

Охириги йилларда SWFлар глобал ноаниқлик шароитида, барқарорликни таъминлаш борасида хавф-хатарни камайтиришга қаратилган стратегияларни қабул қилмоқда. Айтиш керакки, уларни тўплаган тўғридан-тўғри инвестицияларнинг умумий ҳажми 72,1 миллиард АҚШ долларга етди.

Экологик, ижтимоий ва бошқарув инвестициялари (ESG) ўн йилдан ортиқ вақт давомида ўсиш траекториясида бўлиб, суверен инвесторлар ушбу тамойилларни ўзларининг инвестиция ёндашувларига босқичма-босқич киритмоқдалар.

Маълумки, ESG (Environmental, Social, Governance) - барқарор ривожланиш концепцияси бўлиб, компания ва ташкилотлар фаолиятини экологик, ижтимоий ва бошқарув омиллари нуқтаи назаридан баҳолаш учун қўлланилмоқда.

Беш йилдан ортиқ вақт давомида ESG сиёсатига эга бўлган инвесторларнинг улуши ўсишда давом этмоқда. Бешта марказий банкдан биттаси ва учта SWFдан биттаси учун ESG тамойиллари уларнинг инвестиция стратегиясига киритилди. 2019 йилда чоп этилган "маълумотлар/рейтинглар сифати" ҳисоботга кўра, ESG инвестициялари энг муҳим омил сифатида кўрилмоқда. 2024 йилда SWF ва марказий банкларнинг 81 фоизи буни долзарб муаммо сифатида кўрсатишда давом этмоқда, 44 фоизи эса буни жиддий деб атамоқда⁸⁵.

Ўтказилган сўровномаларда респондентларнинг 70 фоизи келгуси ўн йилликда глобал иқтисодиёт учун асосий хавфлар сифатида иқлим ўзгариши таъсири кўрсатилган. Натижада, ESGдаги "Е" энг муҳим устувор йўналиш бўлиб қолаётгани аниқ бўлиб, иқлим хавфи энди узоқ

⁸³ Facing Headwinds. IF SWF. <https://ifswf.org/facing-headwinds-ifswf-opswf-climate-change-report-2024>

⁸⁴ Sovereign Wealth Funds: Global trends and the UK's role in the evolving landscape for Sovereign Investment Vehicles. <https://www.thecityuk.com/our-work/sovereign-wealth-funds-2024/>

⁸⁵ Invesco Global Sovereign Asset Management Study 2024. <https://www.invesco.com/content/dam/invesco/apac/en/pdf/insights/2024/july/invesco-global-sovereign-asset-management-study-2024.pdf>

келажакдаги ҳодиса сифатида эмас, балки бевосита инвестиция хавфи сифатида қаралмоқда.

Иқлим ўзгаришига мослашиш SWF фаолиятида марказий ўринни эгаллайди: бу соҳага 11 миллиард АҚШ доллар сармоя киритилди, бу эса иқлим барқарорлигини таъминлашга катта эътибор берилаётганидан далолат беради⁸⁶.

SWFнинг фаолиятини ESG тамойиллари асосида шакллантириш миллий иқтисодий хавфсизлик ва барқарор ривожланишни таъминлашнинг стратегик механизми бўлиши мумкин.

⁸⁶ Steering a Steady Course: Sovereign Wealth Funds in a Turbulent Era. IFSWF Annual Review 2024. https://ifswfreview.org/?utm_source=chatgpt.com